

11. Сулима М.М. Українська драматургія XVII-XVIII ст. – 3-тє вид. – К.: ВД «Стилос», 2010. – 368с.

12. Українські інтермедії XVII — XVIII ст. / Вст. ст. і відп. ред. М. К. Гудзія. Підг. тексту Л. Є. Махновця. — К.: Вид. АН УРСР, 1960. — 239 с.

В.КУЛЕВСКАЯ

СПЕЦИФИКА ПРОИСХОЖДЕНИЯ ЭСХАТОЛОГИЧЕСКИХ МОТИВОВ В УКРАИНСКИХ ИНТЕРМЕДИЯХ XVII-XVIII ВЕКОВ

В статье исследуется проблема формирования эсхатологических мотивов в сознании человека эпохи барокко и специфика их реализации в украинских интермедиях XVII-XVIII веков. Также на примере конкретных текстов была предпринята попытка доказать, что в формировании эсхатологических мотивов было использовано христианскую мировоззренческую концепцию, языческие рефлексии и элементы социокультурного опыта.

Ключевые слова: интермедия, эсхатологические мотивы, христианская концепция мировоззрения, языческие элементы.

V.KULEVSKA

THE SPECIFIC GENESIS OF ESCHATOLOGICAL MOTIFS IN UKRAINIAN INTERACTS SEVENTEENTH AND EIGHTEENTH CENTURIES

This paper investigates the problem of formation of eschatological motifs in human consciousness Baroque and specificity of implementation in Ukrainian interacts seventeenth and eighteenth centuries. Also, examples of specific texts attempt was made to prove that the formation of eschatological motifs used Christian worldview concept, pagan elements of reflection and sociocultural experience.

Keywords: interacts, eschatological motifs, the Christian concept of belief, pagan elements

УДК 821.161.2

Тетяна ЛЕМБЕЙ

РИСИ НАРОДНО-ФОЛЬКЛОРНОЇ ТЕЧІЇ УКРАЇНСЬКОГО РОМАНТИЗМУ В ПОЕЗІЇ ВОЛОДИМИРА ШАШКЕВИЧА

У статті розглянуто питання впливу течій українського романтизму на поетичну спадщину письменника та культурно-освітнього діяча другої половини ХІХ століття Володимира Шашкевича. Доводиться, що український фольклор став зразком для художньої творчості літератора, із якого він черпав мотиви, образи, сюжети, засоби образотворення, по-особливому їх інтерпретуючи та охудожнюючи.

Ключові слова: романтизм, фольклор, поезія, мотиви, образи.

Українське письменство ХІХ століття розвивалося в складних умовах бездержавності нашої країни. Літератори Галичини, Закарпаття (І. Вагилевич, Я. Головацький, В. Довгович, М. Шашкевич) протистояли нищенню духовності нашого народу Австро-Угорською монархією, а прозаїки, поети Лівобережної України (Л. Боровиковський, М. Костомаров, Т. Шевченко) – Російською імперією. Одним із забутих нині прогресивних діячів української культури, літератури Галичини другої половини ХІХ століття був В. Шашкевич, який також намагався протидіяти колоніальній політиці Австро-Угорського самовладдя.

Літературознавці мало цікавилися постаттю цього поета, а тому не написали про нього жодної вагомої праці. Відрадно, що І. Франко, працюючи над монографією “Нарис історії українсько-руської літератури” (1910), оглянув його журналістську, громадську діяльність, художні твори, зауваживши, що він “як поет виявив дуже гарний і симпатичний талант, гідний стати обік свого батька, але життя його склалося так, що не дозволило йому розвинути той талант так, як можна було надіятись” [7, с. 134].

Життєвий шлях та особливості поетичного доробку письменника узагальнено вивчали О. Петраш (стаття “Володимир Шашкевич” до збірки творів “Зільник” [6]); В. Горинь (передмова “Той, що виявив гарний талант” до видання автобіографії та поезій В. Шашкевича [3]).

Як переконуємося, попри те, що свого часу твори західноукраїнського поета були помітним явищем, а драма “Сила любові” мала сценічний успіх, усе ж вони мало досліджені. Немає

й спеціальної розвідки, присвяченої вивченню питання впливу рис народно-фольклорної течії українського романтизму на поезію В. Шашкевича.

Народився майбутній письменник 7 квітня 1839 року в с. Нестаничі, що на Львівщині в національно свідомій родині зачинателя нової української літератури в Галичині М. Шашкевича, котрий працював священиком місцевої церкви. Згадуючи у автобіографії про батька, Володимир Маркіянович відзначав його виховний вплив на нащадків, зауваживши, що “отець, хоча й любив вельми свою дітвору, так не лишив багато волі мені старшому й скоро заставив до молитви і науки” [9, с. 16]. Проїшовши домашній вишкіл під патронатом батька та діда, навчався в Деревнівській та Жовківській школах, Львівській гімназії, юридичному факультеті Львівського та Віденського університетів.

Зорієнтованість В. Шашкевича як громадянина, письменника, культурного діяча на національні традиції була не випадковою. Вагомий вплив на формування його поглядів здійснили твори українських письменників, зокрема, повість М. Гоголя “Тарас Бульба”, над подіями якої неодноразово замислювався [9, с. 19], Г. Квітки-Основ'яненка “Маруся”, збірка поезій Т. Шевченка “Кобзар”, поема І. Котляревського “Енеїда” [9, с. 23]. Одначе, як сам зізнається, любов'ю до всього українського захопився, познайомившись з першою частиною “Вінка русинам на обжинки” (1845), укладеного І. та Я. Головацькими: “Сему випадкові я дячу, що вчасно полюбив скарб, яким єсть питоменна руська мова і поезія. “Вѣнок я навчився уважати взорцем руської мови і пісні може й тому, часть єго займали поезії мойого покійного Батька, котрі я любив, одже, і цїнив найвище” [9, с. 20].

Розвиваючись різнобічно, цікавився й художньою спадщиною зарубіжних письменників, зокрема, В. Гете, А. Міцкевича, В. Шекспіра, оволодіваючи секретами їхнього індивідуального стилю. Як зауважував у автобіографії, В. Гете та А. Міцкевич вразили найбільше й стали “яко взорець тогді перед очима” [9, с. 23]. Продовжуючи оповідати про літераторів, твори яких читав, зауважив, що “пізніший Гайне і Ауєрбах... багато вплинули на мій смак поетичний і приготували мене завчасу до справедливого оцінення українських писателів” [9, с. 23]. Творчість українських і

європейських письменників розвинула в молодому поетові уміння образно мислити, виховувала естетичний смак, гуманістичні переконання, зміцнила патріотичні почуття.

Маючи за приклад діяльність батька, В. Шашкевич береться до активної праці на ниві продовження націєтворчих традицій, розпочатих членами “Руської трійці”. Наприкінці 1861 року у Львові разом з Е. Згарським, Ф. Заревичем, К. Климковичем, Д.Танячкевичем утворили патріотичний осередок, як сам свідчить, “першу руську укр[аїнську] громадку” [9, с. 24] з метою популяризації національної справи серед свідомих галичан.

Дослідник життя та творчості поета О. Петраш зазначив, що це “неначе друге покоління «Руської трійці»” ставило “перед собою мету – оживити національно-культурне життя, що після смерті Маркіяна Шашкевича, а особливо в роки реакції..., повністю замерло”. [6, с. 5] Попри негаразди зі здоров’ям, в умовах поневолення рідного краю, митець став на протиборство з колонізатором за право вільно говорити, писати рідною мовою, розвивати власну культуру, домагаючись у такий спосіб пришвидшення осібно життя свого народу та побудови єдиної суверенної держави. Проте молодечого запалу вистачило не на довго. Прогресивний рух патріотів поволі згас.

Деякий час письменник працював учителем, кореспондентом віденської газети “Вѣсник” (1864), редактором львівського часопису “Русалка” (1866), мешкав у Деревні, Львові, перебиваючись тимчасовими літературними заробітками, а також працював на посадах чиновника суду (1869), урядника фінансової установи (1870). Переборюючи тяжку недугу, долаючи важкі обставини існування, В. Шашкевич помер на самоті 16 лютого 1885 року у Львові.

Художня спадщина літератора – невелика: низка віршів, оповідань, перекладів поезій Гейне, віршована казка “Зробок”, драми “Сила любові” (втрачена), “Тимко Хмельницький” (не закінчена).

Як зазначив О. Петраш, становлення письменницького таланту В. Шашкевича припало на 1858 рік, а “вже в 1862 році” він “відомий поет, один з основоположників і співробітників (а згодом і відповідальний редактор) єдиного тоді в Галичині українського

літературного журналу «Вечерниці» [6, с. 4]. Таке стрімке сходження на вершину популярності – наслідок самовдосконалення, підсилюваного бажанням уплинути на земляків, пробудити до праці на ниві української культури.

У 1863 році вийшла друком єдина збірка віршів В. Шашкевича «Зільник», засвідчивши непересічність таланту молодого літератора, відданість традиціям національного письменства, що розвивали романтики Л. Боровиковський, І. Вагилевич, Я. Головацький, Є. Гребінка, М. Костомаров, А. Метлинський, М. Шашкевич, Т. Шевченко тощо.

Закоріненість свідомості поета в національну світоглядну стихію – незаперечна. У його творах виразно простежуються риси фольклорної поетики, українського романтизму, а також вплив індивідуального стилю М. Шашкевича, Т. Шевченка.

З початком ХІХ століття в Західній Україні потужні преромантичні віяння сприяли зацікавленню історією свого народу, його побутом, звичаями, фольклором. Усну народну творчість в Західній Україні записували і по-можливості видавали І. Вагилевич, Я. Головацький, В. Довгович, З. Доленга-Ходаковський, Б. Залеський, М. Лучкай, І. Ріпа, М. Шашкевич тощо. Часто народні пісні поширюються в численних списках, публікуються у львівських часописах.

Зразки фольклору стали для свідомих поетів, передовсім І. Вагилевича, Я. Головацького, М. Шашкевича, джерелом пізнання історичних подій минулого, звичаїв, духу народу. Як вказував В. Ванслов, романтики «в образах давніх народних сказань, в наївних і цілісних героях первісної епохи прагнули... знайти втілення «чистої людяності», не спотвореної згубним впливом суспільних антагонізмів» [2, с. 138]. Тому світочі національного духу збирали уснопоетичну народну творчість в Західній Україні. Згодом їхній приклад надихнув молодих галичан.

В. Шашкевич також був обізнаний з фольклором рідного краю, який не лише записував, а й заохочував до цього друзів. Як зазначив О. Петраш, у заснованому ним журналі «Вечерниці» звучав заклик «збирати й записувати слова народної пісні, легенди, історичні спогади...» [6, с. 6] Як переконуємося, письменник і його побратими діяли за прикладом попередників, членів «Руської

трійці”, а тому дорожили уснопоетичною спадщиною свого народу як неоціненним скарбом.

Українська романтична література в період нищення Австро-Угорською, Російською імперіями української мови, культури була єдиною формою протесту проти нав'язуваних колоніальними системами обмежень, нагадуванням народові про потребу гуртування та супротиву заради досягнення волі, розбудови власної держави.

Системно романтичні тенденції в українській поезії досліджували І.Арендаренко, Т. Бовсунівська, О. Камінчук, Т. Комаринець. У межах українського романтизму першої половини ХІХ ст. літературознавець Д. Наливайко виділив такі напрями: раннього (універсального) романтизму, народно-фольклорного романтизму, “байронічну”, гротескно-фантастичну течії [5, с. 274–275]. Характеризуючи народно-фольклорний напрям, учений зазначив, що “романтики цієї течії не тільки збирали народну поезію і черпали з неї мотиви, образи, барви, а й знаходили в ній моделі та архетипи творчості” [5, 274].

Аналізуючи поетичні твори В. Шашкевича, варто підкреслити, що в них знайшла відгомін поетика народної пісні, передовсім на рівні використання зображально-виражальних засобів, створених образів, опрацьованих тем. Обираючи фольклор основою художньої творчості, митець, як і всякий романтик, апелював до тих жанрів, у яких відбилося героїчне минуле нашого народу (історичні пісні, думи, героїчні перекази про гайдамаків, запорожців, опришків), його буденне, соціальне, побутове (балادي про кохання, соціально-побутові твори), змодельовано особливу картину світу (міфологічні, антропоморфічні, космогонічні легенди) тощо. А тому індивідуальна манера письма літератора за ідейно-тематичним змістом, образною палітрою, естетикою, тональністю, мелодикою максимально наближена до народнопоетичних творів, у якій відображено життя простолюду, його світогляд, мораль, прагнення до волі та незалежності.

Учена І. Арендаренко вказує, що “керуючись принципом руссоїзму..., українські романтики відводили вирішальну роль у мистецтві природі й намагалися надати “природній інтонації” своїм творам. Художній твір настільки досконалий, наскільки він близький до життя, до природи, до натури, а поезія, за словами

романтиків, – перший дар природи” [1, с. 52]. Тому художні твори поета за ритмомелодійними, художньо-стилістичними, мовними рисами повинні відповідати своєму високому зразкові – народній пісні.

Працюючи в річищі поезики українського романтизму, В. Шашкевич інтерпретував типові мотиви, використав образи, а також засоби їх увиразнення. У творах “Заспів”, “Нинішня пісня”, “Навесні”, “До зірки мого роду”, “Лелія-воля”, “Думка”, “Сльози”, “Прощання”, “Туга на чужині” опрацював суголосні народним пісням мотиви неволі країни, туги, самотності, сирітства, чужини, нещасливого кохання, недолі, зневіри.

Розробляючи мотив недолі, втрати коханої й друзів у вірші “Чого серце б’ється”, створив образ серця як органу сприйняття світу, чуттєвості, об’єкта, до якого звертається ліричний герой за порадою: “Чого же, серденько моє, / Тобі з грудей не рватись? / Змарніло щастя наше вже / Нічим вже нам втішатись” [10, с. 40]. Цінуючи українську звичайну історію, національні традиції, у поемі “Черна, княжна чернігівська” звеличив відважних давніх українців, які мужньо протистояли ворогові. Передаючи відгомін кривавих подій захоплення Батиєм Чернігова, наснажив твір патріотичним та героїчним пафосом.

У процесі акту літературної праці важливо вільно володіти рідною мовою, що допоможе втілити думки в образах творів за допомогою відповідних груп лексики та специфічних зображально-виражальних засобів. Тому важливо з’ясувати, якою ж мовою користується поет.

Мовне питання в умовах проживання нашого народу в складі Австро-Угорської імперії було дискусійним. Національно свідомі українці міркували над проблемою мови літературних творів. Одні вважали, що потрібно писати народною розмовною, інші – мовою творів Тараса Шевченка. Були й такі, що пропагували книжну українську мову, насичену старослов’янізмами.

Саме специфічна мова віршів з уведенням діалектизмів, частково старослов’янізмів, на думку Д. Чижевського, не сприяла популярності віршів М.Шашкевича в Наддніпрянській Україні [8, с. 442], а відтак й інших західноукраїнських поетів. В Шашкевич, враховуючи досвід попередників, писав вірші українською мовою з незначною домішкою розмовної лексики, діалектизмів,

старослов'янзмів, за допомогою яких намагався наблизити читача до реалій свого часу, що знайшли втілення в його творах.

Процес добору лексики поетичних творів – складний. Слова, використані в віршованому доробку західноукраїнського лірика, дозволяють стверджувати, що він був прихильником народно-фольклорної течії романтизму.

Серед слів загального вжитку, які найчастіше вживає, вирізняються лексеми на позначення родинної ієрархії (“діти”, “батько”), соціального стану (“кобзар”, “князь”, “гетьман”), об’єктів простору (“гора”, “долина”, “могила”, “море”, “поле”, “хата”, “небо”), музичних інструментів (“кобза”), небесних тіл (“зорі”), явищ природи (“вітри”, “весна”), рослин (“дуб”, “груша”, “липа”), тварин (“бузьки”), частин тіла (“серце”, “груди”, “руки”), насідків психічного стану людини (“сльози”), абстракцій (“правда”, “горе”, “розлука”, “воля”, “доля”). Усі вони часто зустрічаються і в жанрах національного фольклору.

Зорієнтованість митця на пісенну поетику засвідчують і пестливі слова (“співаночки”, “козаченьку”, “тяженьку”, “серденько”, “слізоньки”, “пісеньку”, “соколоньку”), якими автор увиразнив лірико-романтичну тональність текстів.

Поет усвідомлював, що потрібно писати літературною мовою, проте не міг позбутися впливів діалектизмів, за допомогою яких наближав мову творів до народної, що побутувала в його краї: “подію” (подіну), “тутки” (тут), “моєго” (мого), “най” (нехай), “котлина” (долина), “му” (йому), “бородов” (борода), “шибнув” (полетів), “дідо” (дід) тощо.

Варто зауважити, що поет, хоча й не часто, проте використовував і старослов'янську лексику (“хулили” (старослов. хоула), “лукавих” (старослов. лжкавъ), “злата” (старослов. злато) тощо), що була ним засвоєна від батька-священника, а також популярна в середовищі старшого покоління галичан, оскільки вважалася ними літературною.

Світобачення романтика втілено у творах за допомогою відповідних зображально-виражальних засобів (епітетів, метафор, порівнянь, повторів, символів), що виконують важливі ідейно-художні, естетичні функції, увиразнюючи найвагомніше у творах, а також споріднюють тексти віршів В. Шашкевича з народнопісенними жанрами.

Особливе місце серед художніх засобів вираження займають тропи, що покликані виділити основне, надати характерних особливостей змальованому, а також підкреслити налаштованість індивідуального стилю поета на народнопісенну тональність.

Найпоширенішими є епітети, за допомогою яких виявляються характерні ознаки предметів, явищ тощо. У аналізованій поезії лірика наявні переважно постійні епітети фольклорного походження: “дрібними квітками” [10, с. 25], “рясними сльозами” [10, с. 25], “серед поля широкого” [10, с. 35], “у чистому полі” [10, с. 36], “в синьому Дунаю” [10, с. 37], “зірочка ясна” [10, с. 47], “голубка красна” [10, с. 47].

Нечисленні порівняння також створені за уснопоетичними зразками: “Лиєсь татарва, / Як Чорнеє море” [10, с. 34], “А сам жене (іде. – Т.Л.) перед замок, / Ніби кров’ю п’яний” [10, с. 102].

Традиційними є вжиті літератором метафори. Дослідниця романтичної поезії О.Камінчук стверджувала, що “літературна метафорика, яка є основним засобом художньої інтерпретації в образній системі української романтичної лірики взагалі, утверджується в ліриці 40–60-х років ХІХ ст.” [4, с. 115]. Близькі до метафор усної народної творчості авторські прийоми перенесення: “город лежить” [10, с. 30], “гора сидить” [10, с. 30], “хвиля розступилась” [10, с. 106].

Використані поетом гіперболи також мають фольклорне походження: “Горить місто, страшно горить, / Плине кров ріками” [10, с. 101], “А по замку кривавії / Річки поточились” [10, с. 108].

Паралельне зіставлення явищ, об’єктів природи з станом, діями людини – один із прийомів народнопісенної поезики, який застосовує й В. Шашкевич: “Серед поля широкого / Дубець виростає, / Ой тим полем на воронім / Молодець гуляє” [10, с. 35].

Ще однією характерною рисою українського романтизму є символізація. Романтики розглядали дійсність як систему символів. У поетичному доробку національних письменників бандурист – символ пробуджувача свідомості народу, сирота – безталанних українців, зозуля – матері, калина – дівчини, церква – України, дуб – юнака тощо.

Письменник використав узвичаєні символи, якими підкреслив зв’язок власної творчості з народною поезією, здобутками

української романтичної лірики. У його творах дід – мудрець, носій історичної пам'яті, весна – оновлення, пробудження тощо.

Отже, В. Шашкевич був обізнаний з народною творчістю рідного краю. Його індивідуальна манера письма за ідейно-тематичним змістом, образною палітрою, естетикою, тональністю, мелодикою максимально наближена до фольклорних творів. Орієнтуючись на поетику народно-фольклорної течії національного романтизму, опрацював теми чужини, сирітства, героїчного минулого, втраченого кохання, створив образи серця, бандуриста, самотнього ліричного героя; а також ужив епітети, порівняння, метафори, гіперболи, символи, близькі до уснопоетичних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арендаренко Ірина. По дорозі й назустріч [англійська та українська романтична поезія] / Ірина Арендаренко. – К. : Фоліант, 2004. – 216 с.

2. Ванслов В. В. Эстетика романтизма / В. В. Ванслов. – М. : Искусство, 1966. – 404 с.

3. Горинь Василь. Той, хто виявив гарний таланти / Василь Горинь // Шашкевич Володимир. Автобіографія. Вибір поезій. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – С. 5–15.

4. Камінчук О. А. Поетика української романтичної лірики [проблеми просторової організації тексту] / О. А. Камінчук. – К. : ЛТД, 1998. – 158 с.

5. Наливайко Д. Романтизм / Д. Наливайко // Українська література у портретах і довідках [довідник ; редкол. : С. П. Денисюк та інші]. – К. : Либідь, 2000. – 360 с.

6. Петраш Осип. Володимир Шашкевич / Осип Петраш // Шашкевич Володимир. Зільник. Поезії. – Л. : Каменяр, 1965. – С. 3–22.

7. Франко Іван. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р. ; З останніх десятиліть ХІХ в. / Іван Франко. – Дрогобич : Відродження, 2008. – 464 с.

8. Чижевський Д. І. Історія української літератури [від початків до доби реалізму] / Д. І. Чижевський. – К. : Академія, 2003. – 568 с.

9. Шашкевич Володимир. Автобіографія. Вибір поезій [упоряд. Василя Гориня] / Володимир Шашкевич. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – 56 с.

10. Шашкевич Володимир. Зільник [поезії] / Володимир Шашкевич. – Л. : Каменярь, 1965. – 112 с.

Т. ЛЕМБЕЙ

ШТРИХИ НАРОДНО-ФОЛЬКЛОРНОГО НАПРАВЛЕННЯ УКРАїнСКОГО РОМАНТИЗМА В ПОЕЗІИ ВЛАДИМИРА ШАШКЕВИЧА

В статье рассматривается вопрос воздействия направления украинского романтизма на поэтическое творчество писателя и культурного деятеля второй половины XIX века Владимира Шашкевича. Утверждается, что украинский фольклор был образцом для художественного творчества литератора, с которого он черпал мотивы, образы, сюжеты, по-особенному их интерпретируя.

Ключевые слова: романтизм, фольклор, поэзия, мотивы, образы.

T. LEMBEJ

THE FEATURES OF THE NATIONAL AND FOLK-LORE TENDENCIES OF THE UKRAINIAN ROMANTICISM IN VOLODYMYR SHASHKEVYTCH POETRY

The article reveals the question of the influence of the tendencies of the ukrainian romanticism on the creative work of Volodymyr Shashkevych as a poet and his cultural and educational activity in the second part of the XXth century. It is stated, that the Ukrainian folk-lore became the example of the creative works of the poet, from what he took motives, characters, means of image making, interpreting and creating them in his own way.

Key words: romanticism, folk-lore, poetry, motives, images.

УДК 821.111.09(73)

Євген ЛЕПЬОХІН